

Qabul qilindi: 15.08.2024

Chop etildi: 30.09.2024

UDK: 378:681.142.37

**TALABALARDA MEDIASAVODXONLIKNI
RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY MEDIANING
IJTIMOIY-MADANIY VA SIYOSIY MAZMUNI****Madraximova Feruza Ruzimbayevna, Urganch davlat
pedagogika instituti, pedagogika fanlari doktori, dotsent****SOCIOCULTURAL AND POLITICAL
CONTENT OF MODERN MEDIA IN THE
DEVELOPMENT OF STUDENTS' MEDIA
LITERACY**

<https://orcid.org/0009-0002-8018-0162>
e-mail:
fmadraximova@list.ru

**Madrakhimova Feruza Ruzimbaevna, Urgench State
Pedagogical Institute, Doctor of Pedagogical Sciences, Associate
Professor****СОЦИОКУЛЬТУРНОЕ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ
СОДЕРЖАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ МЕДИА В
РАЗВИТИИ МЕДИАГРАМОТНОСТИ
СТУДЕНТОВ****Мадрахимова Феруза Рузимбаевна, Ургенчский
государственный педагогический институт, доктор
педагогических наук, доцент**

Annotatsiya: Ushbu maqolada “media”, “savodxonlik”, “mediasavodxonlik” tushunchalarining mazmuni va mohiyati, talabalarda mediasavodxonlikni rivojlantirishning pedagogik zaruriyat ekanligi xususida soʻz yuritilgan.

Kalit soʻzlar: media, savodxonlik, mediasavodxonlik, ommaviy axborot vositalari, media taʼlim, media kompetensiya.

Abstract: This article examines the meaning and essence of the concepts of “media”, “literacy”, “media literacy”, and also the fact that the formation of media literacy in students is a pedagogical necessity.

Key words: media, literacy, media literacy, mass media, media education, media competence.

Аннотация: В данной статье рассматривается значение и сущность понятий «медиа», «грамотность», «медиаграмотность», а также то, что формирование медиаграмотности у учащихся является педагогической необходимостью.

Ключевые слова: медиа, грамотность, медиаграмотность, СМИ, медиаобразование, медиакомпетентность.

KIRISH. Bugungi globallashtan dunyoda axborot tobora oʻzining strategik resurs ekanligini koʻrsatmoqda. Bu holat, ayniqsa, xalqaro munosabatlar, xavfsizlik sohalarida yaqqol koʻzga tashlanmoqda. Zero, zamonaviy xalqaro munosabatlar nazariyasini tushuntirishda yangi axborot texnologiyalarining roli juda muhim. Axborotga juda koʻp taʼriflar berilgan boʻlib, ularning aksariyatida axborotning aniq maqsadga

yoʻnaltirilganligi va yaxlit tizim sifatida himoyalanganlik holatiga urgʻu beriladi.

Axborotlashgan texnologik davr – yangidan-yangi axborotlarning tezlik bilan kirib kelishiga bogʻliq jarayonlardan iborat. Kirib kelayotgan axborotlar ijobiy yoki salbiy boʻlishidan qatʼi nazar, texnika vositalari, ayniqsa, Internet orqali kirib kelaveradi. Bu esa yoshlarning mafkurasiga salbiy taʼsir koʻrsatuvchi tahdidlarning asosini tashkil etadi.

Axborotlashgan davrda mamlakat taraqqiyoti uchun salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborotlar kirib kelishiga oid xavfsizlik ta'minlanmasa, mafkuraviy tahdidlarning kirib kelishi osonlashadi.

Yuqorida ko'rib turganingizdek, turli mualliflarning ta'riflaridagi ba'zi nomuvofiqliklar bo'lgan holda ham mediasavodxonlikning markaziy elementi turli media xabarlarini mustaqil tanqidiy tushunish jarayoni hisoblanmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Axborot texnologiyalarining asosi hisoblangan ommaviy axborot vositalaridan birinchi bo'lib, matbuot paydo bo'lgan. Uning yaratilishi 1440-yilda I.Guttenberg tomonidan ishlab chiqilgan nashrlarni chop etuvchi uskuna bilan bog'liq. 1609-yilda Germaniyada, 1622-yilda Angliyada, 1631-yilda esa Fransiyada ilk gazetalar paydo bo'ldi[1]. Yevropaning ilk gazetolari reklama varaqlari yoki epizodik siyosiy tarqatma materiallar bo'lgan. Boshqacha aytganda, matbuot rivojlanib borayotgan bozor ehtiyojlari va siyosiy voqealarga nisbatan texnik vazifani bajargan. Biroq vaqt o'tishi bilan, matbuot jamiyat rivojlanishining voqeahodisalariga ta'sir o'tkaza oladigan vosita sifatida namoyon bo'la boshladi. Turli ijtimoiy guruhlar va qatlamlar o'z shaxsiy manfaatlarini mashhur qilish uchun matbuotdan foydalanish boshladilar.

XIX asrning oxirida G'arbda ish soatlari miqdori kamayishi natijasida, bo'sh vaqt sohasini yengillashtirishga obyektiv zaruriyat tug'iladi. Dam olishga ajratilgan vaqt ortib borar, uni to'ldiruvchi faoliyat turlari esa o'z-o'zidan boshqa qadriyatlar tizimining paydo bo'lishiga olib keldi. Bu esa an'anaviy qadriyatlar va milliy madaniyatlarga ta'sir o'tkazmay qo'yadi.

Bugungi kunda OAV orqali tarqalayotgan axborotlar insonlarning, ayniqsa, yoshlar qatlamini yanada "zamonaviy" bo'lish ruhiyati bilan tengdoshlariga taqlid qilishga yetakladi. Shuningdek, insonlarni urf bo'lgan mukammallikka va standart holatlarga yo'naltira boshladi. Buning oqibatida inson turli axborotlarning ommaviy iste'mol g'oyasini betanqid qabul qila boshladilar. Mazkur g'oya OAV tomonidan ommaviy madaniyatga ko'nikish yo'li orqali singdiriladi. Ya'ni, mafkuraviy tahdidlarning tashqi go'zal va oson qabul qilinuvchi g'oyalari, zamonaviy urf-uslublarining targ'ib etilishi, jiddiy fikrlashlarni talab qilmaydigan, hayot haqiqatlaridan

uzoqlashtiruvchi yengil xayoliy ramzlar yoshlarni o'ziga jalb eta boshladi.

Ushbu o'rinda yoshlarning madaniy va ijtimoiy moslashuviga Internet tarmoqlari ta'sir eta boshlaydi. Bunda ular axborotga ega bo'lish, ta'lim olish, muloqot, o'z-o'zini ifoda etish, ijodiy rivojlanish, ish topish, ijtimoiylashuv imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Ko'rinib turibdiki, axborotlashtirish globallashtirish jarayonlari bilan uzviy bog'liq holda kechmoqda. "Bugungi dunyoda mislsiz ilmiy kashfiyotlar, ulkan texnikaviy imkoniyatlar, universal texnologiyalar, axborot tarqatishning globallashtirish, ya'ni ularning butun kurrai zaminni qamrab olish jarayoni shiddat bilan bormoqda. Masalan, Internet tizimi orqali axborot almashuv, binobarin, g'oyaviy ta'sir o'tkazish imkoniyatlari ham tobora kengaymoqda. Aslida, axborot sohasidagi globallashtirish insoniyat uchun, dunyoning barcha hududlaridagi odamlarning o'zaro muloqoti uchun, ilm-fan va madaniy boyliklarni o'zlashtirish ulkan imkoniyatlar yaratadigan jarayondir"[2]. Lekin bundan dunyoning ayrim manfaatparast kuchlari millatlar milliy madaniyatini yemiruvchi va axloqsizlikni targ'ib qiluvchi g'oyalarni tarqatish maqsadida foydalanmoqda.

Ushbu jarayonda global axborotlashuv asosiy rol o'ynaydi. Uning asl mohiyati haqida gapiradigan bo'lsak, jamiyatning global axborotlashuvi ilmiy-texnik, iqtisodiy va sotsial taraqqiyotning o'zagini tashkil etadi. Bugungi axborot asrida axborot strategik resurs sifatida tabiiy boyliklar, energiya manbalari qatoridan joy oldi. Boshqacha aytganda, axborot taraqqiyotning bosh omiliga aylangan. Taassufki, yuqorida aytganimizdek, axborotni taraqqiyot kushandasiga aylantirayotgan kuchlar ham yo'q emas. Bundan kelib chiqadiki, axborotlashtirish jarayonining ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, axborot sohasidagi yutuqlardan yomon niyatda foydalanish xavfi ham kundan kunga ko'paymoqda, ya'ni axborotdan jahonda tinchlik va xavfsizlikni ta'minlash, davlatlarning suveren tengligi tamoyillariga amal qilish, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish, kuchdan foydalanmaslik, ichki ishlarga aralashmaslik, inson huquq va erkinliklarini hurmat qilish kabi maqsadlarga zid ravishda foydalanilmoqda.

2018-yilda O'zbekiston milliy axborot agentligi rasmiy saytida "Medimadaniyat va mediasavodxonlikni rivojlantirish asoslari" nomli

ilmiy maqolamiz e'lon qilingan. Shu o'rinda ushbu maqoladagi fikrlardan quyidagi iqtiboslarni keltiramiz: "Har qanday taraqqiy etgan jamiyat o'z rivojlanishining qaysi bosqichida bo'lmasin, insoniyatning xohish, ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiladi. Shunday ekan, har qanday davr o'z taraqqiyoti davrida madaniyatning turli shakllarini yaratadi. Ushbu shakllar muayyan ma'noda insonning xohish, ehtiyojlarini qondira oladi. Biz bugungi kunda ommaviy aloqalar tizimi kengayayotgan axborot davrida yashar ekanmiz, bunda cheksizlikdan iborat media dunyosi muhim o'rin egallamoqda.

XX asrda ommaviy axborot vositalarining shiddatli rivojlanishi madaniyatning o'zgarishiga, yangi virtual aloqa dunyosining shakllanishiga olib keldi. Bunda axborotning ikki usuli, ya'ni insonga yo'naltirilgan usul va mediaga yo'naltirilgan usullari paydo bo'ldi. Insonga yo'naltirilgan usulda insonlar ommaviy axborot vositalarini o'z shaxsiy ehtiyojlariga qarab moslashtiradilar. Bu insonlarning ma'lumotlarni tanlab, qanday qabul qilishlaridan kelib chiqadi. Ular o'zlarining fikrlariga mos keladigan ma'lumotlarni tanlab oladilar, to'g'ri kelmaydigan ma'lumotlarni esa hisobga olmaydilar. Mediaga yo'naltirilgan usul esa insonning ommaviy axborot vositalari ta'siriga bo'ysunishiga asoslangan. Bu inson ongiga giyohvand moddadek ta'sir o'tkazadi, unga qarshi borishning esa imkoni yo'q"[3].

Ma'lumki, ommaviy nashr, fotografiya, telegraf, telefon, radio, televideniye XX asr fenomenlari hisoblanadi. Shu bilan birga, ommaviy savodxonlikka asos bo'lgan bir qancha kutubxonalar, teatr, nashriyat, kino va telestudiyalarning paydo bo'lishi ham shular jumlasidandir. Davrlar o'tishi bilan kabel va sputnik televideniye, video, kompyuter kanallari, internet, elektron pochta, mobil aloqa kabilar yaratildi, natijada sayyoraviy global ongning shakllanishi boshlanib, u rivojlanish sari qadam tashladi. Shuningdek, media texnik mahsulotlarning belgisi sifatida namoyon bo'lib, u ommaviy mahsulotlarni iste'molchilar ongiga yetkazishda asosiy vosita vazifasini bajardi.

Hozirgi kunda mediamuhit juda murakkab tuzilishdan tashkil topib, u ijtimoiy-iqtisodiy hayot, jamiyat institutlari, ijtimoiy ong, ma'naviy va moddiy madaniyatni qamrab oladi. Bugungi kunda zamonaviy mediamakonda ekranli madaniyat

yetakchilik qilmoqda. U o'z ichiga televideniye, kino, video, elektron manzil, kompyuter kanallari va internetni oladi. Ushbu vositalarning barchasi mediamuhitning tarkibiy qismi hisoblanib, biz asosi axborot hisoblangan jamiyatga aylandik[3].

Yuqoridagi vositalar orqali inson ongiga faqat ijobiy hodisalar ta'sir etadi, deya olmaymiz. Chunki mediamuhitdagi barcha ma'lumotlar ham ijobiy samara beravermaydi. Bugungi globalashuv davrida turli mafkuraviy tahdidlarning kirib kelishida muhitning tarkibiy qismiga kiruvchi texnik va elektron vositalar asosiy vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Amerikalik jamiyatshunos M.Kastels o'zining "Internet galaktikasi" kitobida: "Hozirgi davrda jamiyatda bir vaqtning o'zida bir qancha o'tish davri yoki jarayonlar sodir bo'lmoqda. Bularndan eng muhimi axborot jamiyatiga texnologik tashkiliy o'tish davridir. XXI asrdagi hokimiyat, boylik, ijtimoiy farovonlik va madaniy ijod ko'pgina hollarda axborot jamiyatining modelining rivojlanishiga bog'liq"[4] degan fikrlarni keltirgan.

Jamiyatda mentalitet va millatidan qat'i nazar, insonlarni umumiy bog'laydigan makon (infasfera)ga kirish natijasida inson uning ta'siriga tushib qoladi va o'z milliy qadriyatlaridan uzoqlashadi. Global mediamuhitning yaratilishi ma'lumotlar hajmining cheksiz o'sishi, reallikni buzuvchi zararli mediaviruslarning paydo bo'lishi insoniyatga katta xavf tug'diradi. U nafaqat medianing jamiyat ustidan bo'lgan hokimiyatini anglatadi, balki kibermakon (avtomatlashgan muhit)da milliy qadriyat va madaniyatning taqdiri haqida ham o'ylashga majbur etadi.

Media boshdanoq iste'molchi ongini egallab olib, uni xayollar dunyosiga g'arq qiladi. Buning ta'siri esa jiddiy salbiy holatlarga olib kelishi mumkin. Natijada media rivojlanib borishining so'nggida inson ongida to'liq amputatsiya (kesilish) sodir bo'ladi. Mediamahsulotining iste'mol qilinish jarayonida shaxsning insoniy mahoratlari o'z chegarasidan chiqib ketadi va shaxs o'zining ongidan "begonalashgan mantiq"qa ega bo'ladi. Bunday vaziyatda inson ma'naviy jihatdan juda ham nimjon mavjudotga aylanib qoladi. Ushbu jarayonda shaxs ongida kechayotgan jarayonlarni to'liq anglamagan holda o'zini o'zi aldaydi. Ya'ni, inson texnologiya unga berayotgan cheksiz imkoniyatlardan sarmast bo'lib yuradi. Bunda u xuddi optimistik ravishda suvda o'z aksini ko'rgan nargis guli sifatida o'zini o'zi yo'qotadi[3].

Ma'naviyat va yoshlarning ongiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi axborotlarning kirib kelishi jamiyat taraqqiyotiga zarar keltiradi. Hozirgi kunda ushbu jarayonlarning oldini olish uchun axborot xavfsizligi muhim ahamiyat kasb etadi. Axborot xavfsizligi yaxlit xavfsizlik tizimining tarkibiy qismidir. Xavfsizlik tizimida axborot ham nazariy, ham amaliy jihatdan namoyon bo'ladi. "Axborot xavfsizligi" tushunchasi tarixan mavjud bo'lsa-da, ommaviy axborot vositalari va bu borada yangi texnologiyalarning yaratilishi, shuningdek, mavjud manfaatlar va ularga axborot kommunikasiyalari orqali zarar yetkazish mumkinligi mazkur masala dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Ayni paytda, axborot xavfsizligi serqirra tushuncha bo'lib, u turli sohalarda turlicha shakl va mohiyatga ega. Aloqa va axborotlashtirish sohasidagi axborot xavfsizligi, OAVdagi axborot xavfsizligi, davlat axborot xavfsizligi siyosati, kompyuter xavfsizligi, oddiy tashkilotdan tortib yirik transmilliy korporatsiyalarning axborot xavfsizligi shular jumlasidan. Mafkuraviy tahdidlarning oldini olishda esa, asosan, Internet orqali ma'naviy ongga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi, axloqsizlik g'oyalarini tarqatuvchi axborotlar va ulardan himoyalaniş nazarda tutiladi. Umumiy ma'noda aytadigan bo'lsak, "axborot xavfsizligi" tushunchasi ostida shaxs, jamiyat va davlatning hayotiy muhim manfaatlarini sifatida axborot omili birinchi o'rinda turadi. Shuningdek, axborot va axborot infratuzilmasining turli ichki va tashqi, mavjud va ehtimoliy, tabiiy va sun'iy, texnik xavf-xatarlardan hamda axborot munosabatlari subyektlaridan himoyalanganligi tushuniladi.

Bugungi kunda yoshlarning Internet tarmoqlaridagi milliy axloq normalariga zid ma'lumotlardan uzoqlashishlari va o'zlari uchun foydali bo'lgan ma'lumotlardan foydalanishlarini tartibga solish asosiy vazifa hisoblanadi. Bu borada asosiy maqsad davlat hokimiyati organlari, vazirliklar va jamoat tashkilotlar bilan hamkorlikda amalga oshiriladigan jamlanma dasturlar tadbirlari, tadqiqot va ta'lim loyihalari orqali O'zbekistonda yoshlar Internetdan xatarsiz foydalanishlarini ta'minlaydigan texnologik vositalar va metodlarni ishlab chiqarish hamda kengroq tashviq etishdan iborat.

Shuningdek, O'zbekistondagi ijtimoiy hayot va ta'lim tizimida internet muhitining xatarsiz rivojlanish usullarini tizimlashtirish, mafkuraviy

tahdidlardan yoshlarni himoya qilish texnik metodlarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etishdan iborat.

Bugungi kunda O'zbekistonda fan-texnika sohasida ham ko'pgina o'zgarishlar yuz bermoqda. Bunda, albatta, mediamuhitning roli ko'pgina ijtimoiy jarayonlarda muhim vosita sifatida o'sib bordi. Bu holat davlatning siyosiy va iqtisodiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatdi, natijada jamiyat medialashtirildi hamda yangi mediamuhit shakllandi. Ushbu holat ochiq va demokratik ko'rinishda bo'lib, dunyoning keng axborot muhitiga eshiklar ochildi. O'tgan yillar mobaynida mamlakatimizdagi barcha tizimlarga axborot kommunikatsiya texnologiyalari joriy etildi. Barcha sohalarda umumlashgan va ruxsat etilgan ma'lumotlar bazasi paydo bo'ldi, madaniyat va axborot markazlarining keng tarmoqlari paydo bo'ldi.

Mamlakatimizda shakllangan mediamuhitdan samarali foydalanish bilan birga, ehtiyotkor munosabatda bo'lish asosiy vazifa hisoblanadi. Mediamakon ta'sirini insonlar ongiga o'z holicha tashlab qo'yib bo'lmaydi. Chunki media makon mafkuraviy tahdidlarning kirib kelishida yetakchi o'rnlarda turuvchi vosita sanaladi. Hozirgi globallashtirish, mediamuhit va mediamakon taraqqiy etgan zamonda yashayotgan ekanmiz, ushbu jarayonda kirib kelayotgan mafkuraviy tahdidlardan himoyalaniş zarur. Mediamakondan foydalanayotgan insonlar turli ijobiy yoki salbiy axborotlarni to'g'ridan-to'g'ri qabul qilavermasliklari uchun, avvalo, ularda mediamadaniyat va mediasavodxonlikni shakllantirish lozim.

Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar mediasavodxonlikni rivojlantirishda quyidagi ko'nikmalarni shakllantirishlari kerak: axborotga bo'lgan ehtiyojlarini anglash, axborot manbalarini aniqlashda qaysi axborot manбайдan foydalanish kerak: internet ma'lumotlari, kitoblar yoki televideniye danmi? Birlamchi, ikkilamchi yoki uchlamchi manbalarining qaysi biridan foydalanish kerak? Axborot manzilini aniqlashda qayerdan izlagan ma'qul? Yordam olish uchun kimga murojaat qilish kerak? Axborot sifatini tahlil qilishda axborotning ishonchligi va haqqoniyligini qanday aniqlash kerak? Axborotni saralash, saqlash va arxivlash: bir nechta axborot manbalaridan olingan axborotni qanday qilib samarali tashkil etish

mumkin? Axborotdan etikaga rioya qilgan holda foydalanish samarasi qanday? Axborot yaratuvchilarining mualliflik huquqlari buzilmasligi uchun qanday harakat qilish lozim, degan ko'nikmalarni shakllantirish kerak.

Odatda estetik va kreativ ko'nikmalar mediakontentni ijodiy jihatdan anglash, yaratish va talqin etish qobiliyatini bildiradi. Mediakontentni yaratish orqali talabalar mazkur ko'nikmalarni o'zida shakllantirishi mumkin. Interfaollik ko'nikmalari media orqali muloqot qilish va turli mediarollarni bajarib ko'rish qobiliyatida namoyon bo'ladi. Mazkur ko'nikmalarni ta'lim va amaliyot doirasida rivojlantirish mumkin. Interfaollik ko'nikmalari o'z fikri va qarashlarini ifoda etishga tayyorligini ko'rsatadi.

Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarida mediasavodxonlikni shakllantirish jarayonida ularning bevosita media bilan aloqadorligi haqida to'xtalib o'tish lozim. Talabalarining media bilan bog'liqligi ularning erkin bayon qilishida, hurfikrlilikni, madaniyatlararo muloqotni, bag'rikenglikni va mamlakatni boshqarishda, mas'uliyatni ta'minlashda alohida ahamiyat kasb etadi. Bunda talabalarining bir-birlari bilan uzluksiz muloqotlarini amalga oshirishga ko'mak berish, xabarlar, g'oyalar va axborotni tarqatish, jamiyatdagi barcha a'zolarining axborotga egalik qilishini ta'minlash, turli ijtimoiy jarayonlar ishtirokchilari o'rtasida muloqot o'rnatish, talabayoshlarda mamlakat kelajagi uchun mas'uliyat va birlashish hissini shakllantirish, jamiyatda o'z-o'zini anglashi uchun turli imkoniyat va vositalarni taqdim etish, madaniy o'zligini namoyon qilish, ijtimoiy hayot shaffofligini ta'minlash, turfa fikrlilik qadriyatlarini hurmat qiluvchi ijtimoiy hamkor funksiyalarini amalga oshirish, madaniy meros saqlanishini ta'minlashdan iborat.

Shaxsning ijtimoiy ongi va ijtimoiylashuvini shakllantiruvchi tarixi madaniy rivojlanish jarayonida insoniyat tomonidan ishlab chiqilgan OAVning yig'indisi mediamadaniyat hisoblanadi. Mediamadaniyat o'zining shakllanib borishi jarayonida axborotni qabul qilish va taqdim etish funksiyalarini bajaradi. Mediamadaniyat jamiyat bilan birga uning ijtimoiy-madaniy jihatdan zamonaviylashishida muhim dinamik holat hisoblanadi.

Mediamuhitning milliy madaniyat va san'atga ta'siri kuchli. Bu hol milliy san'at asarlarida

asllikning barbod bo'lishi va yo'qolishiga olib kelishi mumkin. Ya'ni, zamonaviy san'atda texnik nusxa olishning cheksiz imkoniyatlari ko'payishi bilan birga, asllik va nusxa o'rtasidagi ontologik hamda ijtimoiy chegaralarning yo'q bo'lishiga olib keladi. Buning natijasida san'atning siri va qadri kabi tushunchalar o'z ahamiyatini yo'qotadi. Bundan tashqari, nusxa ko'paytirishning an'anaviy noyob texnikasi o'rnini ommaviy nusxalash egallaydi. Bunda yakka iste'molchining o'zni zamonaviy ommaviy iste'molchilar madaniyati bilan almashadi[5].

So'nggi yillarda axborot oqimining bir necha barobar tezlashishi, ijobiy ma'lumotlar bilan bir qatorda salbiy xarakterdagi axborotning ko'payishi mediasavodxonlikka ega bo'lish zaruratini qo'ydi. An'anaviy tarzda mediasavodxonlik shaxsning adabiy asarlarni tahlil eta olish va sifatli matnlarni yaratishdan iborat bo'lgan. Bugun mediasavodxonlik – bu axborotning nega va nima uchun uzatilayotganligini bilish demakdir.

Mediasavodxonlik tushunchasi borasida olimlarning turli fikrlari mavjud bo'lib, Londonning Qirollik universiteti professori S.Fayrstounning fikriga ko'ra esa, mediasavodxonlik bu harakat bo'lib, uning asosiy vazifasi insonlarni audiovizual va bosma matnlarning madaniy ahamiyatini tushunish, yaratish va baholashga undashdan iborat. Ingliz siyosatshunosi R.Kibey esa mediasavodxonlikni turli xil shakllarda ma'lumotlarni uzatish, ularni tahlil etish va baholash deb tushunadi[5]. M.Guetterz esa multimediasavodxonlik o'z ichiga multimedia hujjatlarini shakllantirishga qaratilgan tillarni bilish, axborotni qayta ishlashga qaratilgan qurilma va usullardan foydalana olish, yangi multimedia texnologiyalarini bilish va ularni baholay olish, mediamatnlarni tanqidiy qabul qilishni o'z ichiga oladi deydi.

NATIJALAR.

Fikrimizcha, mediasavodxonlik inson jamiyatda fuqarolik mas'uliyatini his qilgan holda, mediamahsulotlarni qabul qila olishi, yaratishi, tahlil eta olishi va baholashi, zamonaviy medianing ijtimoiy-madaniy va siyosiy mazmunini tushuna olishidir. Qolaversa, mediasavodxonlik har bir uzatilayotgan axborotlarga rasional yondashish va xolis qarash hamda internet orqali uzatiladigan salbiy g'oyalarini o'zida ifoda etuvchi axborotlarning mohiyatini tushungan holda tahlil qila olishdir.

Mediamadaniyat va mediasavodxonlik bir-biriga uzviy holda aks etadi, rivojlanadi. Bugungi kunda mediata'lim, mediamadaniyat, mediasavodxonlik kabi yo'nalishlarni yanada takomillashtirilishi va bu borada turli ijtimoiy institutlar va tizimlarning ta'sir darajasini chuqurroq tahlil etish muhim. Shu bilan birga, mediamadaniyat va mediasavodxonlik rolining o'sishi (mamlakat va mintaqa, hukumat va jamiyat, jamiyat va shaxs o'rtasida bog'lovchi vosita sifatida), mediamuhitda sodir bo'layotgan o'zgarishlar xarakteri hamda unga ta'sir qiluvchi ijtimoiy madaniy omillarning sabablarini aniqlash bugungi davr nuqtayi nazaridan muhim hisoblanadi.

Shaxs va madaniyatning o'zgarishi yosh avlodning jiddiy muammolarga duch kelishiga sabab bo'lmoqda. Bunday o'zgarishlar, asosan, ommaviy axborot vositalarining ta'siri ostida sivilizasiyaning taraqqiy etishi bilan bog'liq holda sodir bo'lmoqda.

Bizga ma'lumki, ommaviy axborot vositalari mamlakat va dunyodagi yangilik va xabarlarni uzatish orqali shaxsning dunyoqarashi va bilimni oshirishga xizmat qiladi. Ommaviy axborot vositalari kanallari orqali uzatiladigan kichik xabardan tortib, yirik tahliliy materialgacha, hattoki reklama va e'lonlar ham aholiga eng so'nggi yangiliklar, tovarlar va xizmatlar sohasidagi o'zgarishlar haqida ma'lumot berar ekan, aholini zamonning eng so'nggi yutuqlaridan boxabar bo'lishga, ulardan foydalanib yashashga o'rgatadi. Ta'bir joiz bo'lsa, ommaviy axborot vositalari orqali bunday ta'sir, ya'ni shaxs bilimi, dunyoqarashi va yashash tarziga ta'sir etish insonning butun hayoti davomida uzluksiz tarzda har kuni amalga oshadi. Kundalik hayotida internet texnologiyalari va mobil telefonlardan faol foydalanayotgan yoshlar uchun esa mazkur jarayonlar yanada faolroq ro'y bermoqda. Hozirga kelib, ta'lim muassasalarida dars mashg'ulotlarida aynan televizion mahsulotlar, videolavhalar, matbuot nashrlari materiallari, internet sahifalarida e'lon qilingan materiallardan unumli foydalanish keng ommalashayotganini e'tiborga olsak, mediata'lim asosida mediamadaniyat va mediasavodxonlik yoshlar turmush tarzining muhim qismlaridan biriga aylanib borayotganini kuzatish qiyin emas.

Bugungi kunda mediata'lim, mediasavodxonlik, mediamadaniyatni o'rganishga bo'lgan intilishning asosiy maqsadi mafkuraviy tahdidlarni o'zida aks ettirgan axborotlarning

yaratilishi, uning tarqalish sabablarini tushunib yetish, tijorat, siyosiy, iqtisodiy, ma'naviy va madaniy maqsadlarda tarqatilayotgan bunday salbiy axborotlarning asl maqsadini to'g'ri anglagan holda uni baholay olishdan iboratdir.

MUHOKAMA.

Mediasavodxonlik talabalarga ommaviy axborot vositalarining hayotidagi ahamiyatini tushungan holda tanqidiy nuqtai nazardan ular bilan muloqot qilishda yordam beradi. Mediasavodxon talaba mediamatnlarni tanqidiy va ongli ravishda baholaydi, ommaviy madaniyatga nisbatan tanqidiy masofani saqlaydi va media manipulyatsiyasiga qarshi tura oladi. Mediasavodxonlik quyidagi imkoniyatlarni taqdim etadi:

- talabalarda OAVda muayyan voqelikni mustaqil yarata olishi va buning usullarini tahlil qilish uchun zarur bo'lgan kompetensiyani rivojlantirish;

- ommaviy axborot vositalari orqali tarqalayotgan ma'lumotlarning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy mohiyatini anglashi, targ'ib qilinayotgan material haqida to'liq bilimga ega bo'lish;

- mediamatnlarni mustaqil baholay olishi va idrok etish darajasini rivojlantirish;

- madaniy qadriyatlarining amaliy ahamiyatini, ulardagi g'oyalarni tan olish va baholash maqsadida mediamatnlarni dekodlash;

- turli xil texnik foydalanish va mediamatnlarni yaratishni tan olish, tahlil qilish va qo'llash;

- mediamatnlarni yaratuvchilar buni turli motivlar asosida amalga oshirishlarini bilish;

- har bir shaxs mediamatnlarni tadqiq qilishni tanlab va tahliliy jarayonida ishtirok etishini tushunishdan iborat. Ushbu jarayon va u bilan bog'liq ma'nolar psixologik, ijtimoiy va tabiiy omillarga bog'liq bo'ladi.

Shuningdek, yoshlarning axborot bilan ishlashi, axborot qidirishi, zarurlarni ajrata bilishi, qayta ishlashi, tartibga keltirishi, axborot mazmunini tushunish mantiqiy yaqinlarini ajratishi muhim masalalar sirasiga kiradi. Chunki shular asosida yoshlarda axborot iste'mol madaniyati shakllanadi. Shuning barobarida axborot-kommunikatsiya vositalari yoshlar ta'lim jarayonining muhim qismiga aylanar ekan, turli ommaviy axborot vositalari materiallari, xususan, xalqaro hayot, boshqa davlatlar aholisining yashash tarzi haqidagi tahliliy axborot materiallari, xalqaro xarakterdagi

reklamalarni uzatishda ularning davlatimiz yoshlari dunyoqarashiga qanday ta'sir etishi mumkinligini hisobga olish zarur.

XULOSA. Yoshlarning internet tarmog'iga ko'p tashrif buyurishini e'tiborga olib, tarmoqda milliy axborot tizimi va manbalarini yanada boyitishga harakat qilish kerak. Yoshlarni internetdagi axborot xurujlaridan himoyalashda shu davrgacha global makonda milliy axborot manbalarini kuchaytirish tajribalarini o'rgangan holda, o'zbek tilidagi foydali saytlar mazmunini boyitishga intilish zarur bo'ladi. Zero, zamonaviy jamiyatda ijtimoiy modernizatsiya jarayoni, fuqarolik jamiyatining shakllanish jarayonlari, albatta, XXI asrda yashovchi shaxsning mediamadaniyati va mediasavodxonligi bilan uzviy bog'liq.

Mediasavodxonlikning asosiy jihati mediamuhitga tahliliy yondashuv, ya'ni uni tanqidiy qabul qilish va media vositasida o'zini ifoda etishdan iborat. Mediasavodxonlik estetik va kreativ ko'nikmalar, media kontentni ijodiy jihatdan anglash, yaratish va talqin qilish qobiliyatini

bildiradi. Mediakontentni yaratish orqali talaba mazkur ko'nikmalarni o'zida shakllantirishi mumkin. Shuningdek, interfaollik, tanqidiy tahdid va xavfsizlik ko'nikmalarini ta'lim va amaliyot doirasida rivojlantirish mumkin. Shuning uchun, oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining mediasavodxonligini rivojlantirish masalasi ta'lim oldida turgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Федотова Л.Н. Социология массовой коммуникации. СПб., 2003. -С. 30.
2. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар. -Т.: Ўзбекистон, 2000, -Б.23.
3. <https://uza.uz/uz/oz/society/mediamadaniyat-va-mediasavodkhonlikni-shakllantirish-davr-ta-18-12-2018>
4. Fundamentals of Library and Informational science, by Abduwahab Olanrewaju. ISSA, Ph.D in 2013, -P. 133.
5. Harris, M.H. History of Libraries in the Western World, 4th ed. Scarecrow, 2011. –p.41.

